

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Костянтин Володимирович ЩЕРБАК,

аспіранта відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

22 листопада 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон №2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набрав чинності з 1 липня 2020 року. Крім цього, 3 липня 2020 року набрав чинності додатковий до нього Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень №720-IX від 17.06.2020 року. Цими Законами у правову систему України запровадженні кримінальні проступки, утворенні органи дізнання і уточнені особливості процесуального порядку досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проступків [1, с. 9].

Термін «дізнання» походить від досить поширеного слова «дізнатися» - довідатися, з'ясувати що-небудь шляхом вивчення, розкрити таємницю, дошукатись до істини, тобто точно пересвідчитись в чому-небудь [2, с. 67]. У кримінальному процесуальному законодавстві України поняття «дізнання» це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. Такому розумінню передувала тривала дискусія, корені якої сягають ще сивої давнини. Поняття «дізнання» традиційно асоціювалось із діяльністю різних поліцейських органів, які в своїй діяльності могли застосовувати не тільки гласні дії, а й здійснювати розвідувально-розшукові заходи – «таємно дізнатися» [3, с.9].

Згідно з позицією Юхна О.О. та інших вчених у кримінальному процесі до набуття чинності КПК України у новій редакції, під традиційним тлумаченням дізнання визначалось поєднання оперативно-розшукової та слідчої функцій і адміністративних повноважень. Фактично у правозастосовній діяльності, зокрема у кримінальному провадженні (на той час у кримінальних справах) використання поняття «дізнання» здійснювалось у двох аспектах: 1) при проведенні дізнання працівниками «штатних» підрозділів дізнання, які були в наявності в ОВС, що процесуально займались початковими слідчими діями по нерозкритих злочинах (якщо вони не розкривались, то зупинялись до їх розкриття, після чого вони передавались через прокурора за підслідністю до відповідних органів попереднього розслідування); 2) щодо оперативно-розшукової діяльності при розкритті злочинів, в ході чого оперативні підрозділи йменувались і представлялись як органи дізнання, що здійснювали свою діяльність при розкритті злочинів або самостійно, чи під керівництвом на той час органів попереднього розслідування [4, с.111-115].

Як свідчить теорія кримінального процесу та правозастовна діяльність сьогодні при реалізації переходу до європейських правових стандартів щодо удосконалення досудового розслідування і дізнання пріоритетним завданням повинно бути не виконання правоохоронними органами завдань з розкриття злочину (публічного інтересу), а насамперед забезпечення верховенства права (приватного інтересу), повного, швидкого і неупередженого розслідування, в даному випадку й кримінальних проступків [5].

Процесуальна форма дізнання в чинному КПК України законодавчо закріплена в Главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Зокрема ст. 298 КПК України передбачає, що досудове розслідування (дізнання) кримінальних проступків здійснюється відповідно до загальних правил досудового розслідування, передбаченими чинним КПК України, з урахуванням вказаної Глави. Зазначені положення визначають наступні особливості дізнання, а саме: а) під час досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється проводити всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України, в тому числі й негласні слідчі (розшукові) дії (відповідно до ст. 300, ч. 2 ст. 264 і ст. 268 КПК України); б) під час досудового розслідування кримінальних проступків застосовуються лише запобіжні заходи у вигляді затримання особи (як тимчасовий захід), особисте зобов'язання, особиста порука (ст. 299 КПК України); в) прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України, протягом 24 годин звернутись до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності, тощо.

Відповідно до ст. 302 КПК України після закінчення досудового розслідування запроваджено можливість розгляду судом матеріалів дізнання (результатів розслідування кримінальних проступків), у разі прийняття прокурором рішення про звернення до суду з обвинувальним актом у спрощеному провадженні, що на нашу думку може призвести до реанімації принципу «визнання вини – цариця доказів». Більше того, передбачається не просто спрощений порядок судового розгляду без дослідження доказів, а спрощення посилюється положеннями ч. 1 даної статті про те, що закон надає можливість розгляду судом провадження за відсутності самого обвинуваченого, – встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оскаржує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження кримінального проступку, не заперечують проти такого розгляду. На думку Сачка О.В. при спрощені процедури судового розгляду і без того уже спрощених матеріалів дізнання, без дослідження і перевірки доказів у суді, без безпосереднього заслуховування показань обвинуваченого і з'ясування його думки щодо усіх обставин справи, гарантії забезпечення верховенства права стають ілюзорними. Така процедура дізнання не може задовольняти ні людину, ні суспільство, ні державу; не забезпечує ні приватних, ні публічних інтересів, а отже, на його думку, потребує скасування [5, с. 68]. Ми не можемо погодитись з такою позицією, адже доктринальні і концептуальні зміни у чинному КПК України направлені, насамперед, на економію процесуальних і бюджетних

витрат та усунення тяганини в судових інстанціях. Визначена КПК України процесуальна форма дізнання щодо розслідування кримінальних проступків, свідчить про наявність багатьох процесуальних проблем, що вказує про недоліки самого закону в частині забезпечення верховенства права і в питаннях формування, організації та усунення наявних недоліків щодо вимог до професійності таких працівників, які задіяні при здійсненні проведення дізнання кримінальних проступків.

Дослідження наукової дискусії з піднятих питань, свідчить про значну увагу науковців як до інституту кримінальних проступків, так і до процедур спрощеного провадження, в тому числі, й до процесуального порядку проведення дізнання. Однак, наявні наукові праці не піднімають усіх проблемних питань, а вимагають подальшого наукового вивчення, але вже з урахуванням результатів правозастосовної діяльності в цьому напрямі. Враховуючи міжнародний контроль і внутрішньодержавні проблеми також набувають теоретичного і прикладного значення проблемні питання із забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні при розслідуванні кримінальних проступків. Так, у Перехідних положеннях Конституції України містяться поняття «злочину», а «кримінальний проступок» не зустрічається жодного разу. Злочин, адміністративне, дисциплінарне правопорушення - єдині підстави відповідної кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності [6, с. 315]. Тому, дослідження ознак кримінального проступку в науці кримінального права України здійснювалося в рамках загальної дискусії про доцільність запровадження проступку в кримінальне законодавство України, проте системне розуміння ознак та природи категорії проступку в кримінально-правовій доктрині з'ясовано на даний час не повною мірою. У зв'язку із цим розробка та набуття чинності нової редакції Кримінального кодексу України є нагальною вимогою, як правоохоронних органів так і суспільства в цілому [7, с. 11]. Водночас, Інструкцією з організації діяльності дільничних офіцерів поліції затвердженої Наказом МВС України від 28.07.2017 № 650 закріплено право дільничного офіцера поліції здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. При цьому, в чинному КПК України такий учасник кримінального провадження не передбачений. Тому при практичному застосуванні в суді цієї норми відомчого нормативно-правового акту можуть виникати питання щодо законності здійснення такого розслідування неуповноваженою особою. Вказане питання підлягає законодавчому закріпленню в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Окрім цього, існують інші недоліки, неузгодженості та протиріччя відносно прав і обов'язків осіб, які уповноважені проводити дізнання. Втім, підняті питання потребують окремого дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Хавронюк М.І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей Кримінального кодексу України. Київ. ВД Дакор. 2020. 266 с.
2. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В.В. Яременко, Л.М. Сліпушко: У 4 т. Київ. 2000. Т1. с. 768

3. Макаренко Е.І., Лобойко А.М., Тertiшник В.М., Липінський В.В., Шиян А.Г. Дізнання в міліції та митних органах : навчальний посібник. Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД». 2003. 452 с.

4. Юхно О.О. Проблемні питання запровадження дізнання у діяльність поліції України. Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 травня 2021 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2021. 204 с.

5. Сачко О.В. Верховенство права під час застосування інституту дізнання щодо кримінальних проступків. Приватне та публічне право. URL: http://pp-law.in.ua/archive/4_2018/16.pdf

6. Маковій В.П. Взаємне поглинання сутнісних теорій делікту у міжнародному приватному праві. Юридичний вісник Причорномор'я. 2011. № 1 (1). С. 318–323.

7. Дмитрук М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки : монографія. Одеса : Юрид. а-ра, 2014. 221 с.